

Εθνικό Νόμισμα, Οικονομική Ανάπτυξη και Ζώνη του Ευρώ*

Θεόδωρος Μαριόλης**

1. Εισαγωγή

Δεν είναι δυνατόν να ειπωθεί ότι διαθέτουμε, μέχρι στιγμής, μία ολοκληρωμένη «Γενική Θεωρία του Διεθνούς Οικονομικού Συστήματος». Ωστόσο, βάσει των διαθέσιμων αναλύσεων, μπορεί να υποστηριχθεί ότι μία τέτοια θεωρία πρέπει να συνιστά οργανική ολότητα αποτελούμενη από (i) τη λεγόμενη Καθαρή Θεωρία του Διεθνούς Εμπορίου (δηλαδή, τη Μικροοικονομική Θεωρία των ανοικτών εθνικών οικονομιών), (ii) τη Θεωρία των Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων (δηλαδή, τη Μακροοικονομική Θεωρία των ανοικτών εθνικών οικονομιών), (iii) τη Θεωρία της Οικονομικής Πολιτικής, (iv) στοιχεία της Πολιτικής Θεωρίας, και (v) στοιχεία της λεγόμενης Γενικής Θεωρίας των Συστημάτων. Εν απουσία, λοιπόν, αυτής της «Γενικής Θεωρίας», η πραγμάτευση των σχέσεων ανάμεσα στο εθνικό νόμισμα και στην οικονομική ανάπτυξη είναι αντικειμενικά αναγκασμένη να λάβει υπόψη τα διάφορα «αποσπασματικά» πορίσματα των προαναφερθέντων επιμέρους θεωριών του Διεθνούς Οικονομικού Συστήματος, και να επιχειρήσει, εν συνεχεία, τη σύνθεσή τους. Αυτό το εγχείρημα επιλογής-σύνθεσης όχι μόνον δεν είναι εύκολο, αλλά είναι και αδύνατον να εξαντληθεί εντός του στενού πλαισίου ενός άρθρου. Δύναται, ωστόσο, να θεωρηθεί ότι υπάρχει ένα υπόδειγμα το οποίο, πρώτον, ενσωματώνει τις κυριότερες πλευρές του ζητήματος, δεύτερον, εμπεριέχει, ως ειδικές περιπτώσεις του, διάφορες, σημαντικές προσεγγίσεις του φαινομένου της «ανισόμετρης ανάπτυξης» (όπως αυτές των G. Myrdal, R. Prebisch, D. Seers, N. Kaldor) και, τρίτον, είναι εξαιρετικά χρήσιμο για την κατανόηση, διερεύνηση και επίλυση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η εντός της Ζώνης του Ευρώ ελληνική οικονομία. Πρόκειται για το

* Εισήγηση στο «Διήμερο Μαρξιστικού Προβληματισμού: Ευρωπαϊκή Ενοποίηση, Γεωπολιτικές Αντιθέσεις στη Μεσόγειο και η Πολιτική της Αριστεράς», το οποίο διοργανώθηκε από τον «Μαρξιστικό Χώρο Μελέτης και Έρευνας», στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, 29-30 Μαΐου 2013. Προγενέστερες εκδοχές του κειμένου παρουσιάστηκαν σε συναντήσεις του «*Study Group on Sraffian Economics*»: Είμαι υπόχρεος στην Ευγενία Ζούβελα και στους Κώστα Παπουλή, Νίκο Ροδουσάκη και Γιώργο Σώκλη για σχόλια, παρατηρήσεις και προτάσεις. Τέλος, ευχαριστώ τους Σπύρο Βασιλάκη, Θωμά Μούτο και Λευτέρη Τσουλφίδη για συζητήσεις πάνω στο ευρύτερο αντικείμενο.

** (α) Αναπληρωτής Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας, Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, Πάντειο Πανεπιστήμιο, (β) Οικονομική Επιτροπή «Σχεδίου Β». Οι αναλύσεις και θέσεις που αναπτύσσονται εδώ δεν δεσμεύουν παρά μόνον τον συγγραφέα.

υπόδειγμα του Thirlwall (1979).¹ Στα ακόλουθα, λοιπόν, εκθέτω, εν συντομία, αυτό το υπόδειγμα, αναλύω τα πορίσματά του και, τέλος, προσδιορίζω την ιδιαίτερη σημασία του για την ελληνική οικονομία.

2. Το Υπόδειγμα του Thirlwall

Το υπόδειγμα του Thirlwall εστιάζει (i) στο έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου, (ii) στην εξωτερική χρηματοδότηση του, και, έτσι, (iii) εντοπίζει τους προσδιοριστικούς παράγοντες εκείνου του ποσοστιαίου ρυθμού μεγέθυνσης της ημεδαπής οικονομίας, ο οποίος είναι συμβατός με τα δομικά χαρακτηριστικά αυτής, καθώς και με το ύψος της εξωτερικής χρηματοδότησης του εμπορικού της ελλείμματος. Ειδικότερα, το εν λόγω υπόδειγμα αποτελείται, κατά βάση, από τρεις εξισώσεις:

(i). Τη συνάρτηση ζήτησης εξαγωγών της ημεδαπής, X , η οποία έχει ως ανεξάρτητες μεταβλητές της την πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία (ή «όρους του εμπορίου»), Q , και το εισόδημα του υπολοίπου κόσμου, Y^* :

$$X = Q^{\varepsilon_1} Y^{*\varepsilon_2}, \quad Q \equiv (E P^*) / P \quad (1)$$

όπου το E δηλώνει την τρέχουσα συναλλαγματική ισοτιμία (ορισμένη σε νομισματικές μονάδες της ημεδαπής ανά νομισματική μονάδα της αλλοδαπής), το P τον δείκτη τιμών των εξαγομένων εμπορευμάτων (εκφρασμένος σε ημεδαπό νόμισμα), το P^* τον δείκτη τιμών των εισαγόμενων εμπορευμάτων (εκφρασμένος σε αλλοδαπό νόμισμα), και τα $\varepsilon_1, \varepsilon_2$ τις θετικές και σταθερές (εξ υποθέσεως) ελαστικότητες τη συνάρτησης. Με κάθε αύξηση (μείωση) του Q οι εξαγωγές της ημεδαπής γίνονται φθηνότερες (ακριβότερες) σε σχέση με τις εισαγωγές της και, έτσι, σημειώνεται αύξηση (μείωση) της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της ημεδαπής οικονομίας. Διαφορίζοντας την εξίσωση (1), λαμβάνουμε²

$$x = \varepsilon_1 q + \varepsilon_2 y^* = \varepsilon_1 (e + p^* - p) + \varepsilon_2 y^* \quad (1a)$$

όπου οι πεζοί χαρακτήρες δηλώνουν τους ποσοστιαίους ρυθμούς μεταβολής των αντιστοίχων μεταβλητών (π.χ. $x \equiv (dX) / X$).

¹ Για αναλυτικές εκθέσεις των θεωρητικών γενικεύσεων και των εμπειρικών ελέγχων του υποδείματος, βλέπε McCombie and Thirlwall (1999) και Thirlwall (2011). Στην κατά σειρά δεύτερη πηγή περιέχεται και μία ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα εξιστόρηση της «γέννησης» του υποδείματος.

² Εφεξής, θεωρούμε μόνον οριακές μεταβολές. Στην αντίθετη (και ρεαλιστική) περίπτωση η εξίσωση (1a) πρέπει να γραφεί ως εξής:

$$x = (1 + q)^{\varepsilon_1} (1 + y^*)^{\varepsilon_2} - 1$$

όπου $q = (e + p^* + e p^* - p) / (1 + p)$. Καίτοι οι σχέσεις του υποδείματος γίνονται πιο περίπλοκες, τα θεωρητικά συμπεράσματα δεν μεταβάλλονται.

(ii). Τη συνάρτηση ζήτησης εισαγωγών της ημεδαπής, M , η οποία έχει ως ανεξάρτητες μεταβλητές της την πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία, Q , και το εισόδημα της ημεδαπής, Y :

$$M = Q^{\varepsilon_3} Y^{\varepsilon_4} \quad (2)$$

όπου τα $\varepsilon_3, \varepsilon_4$ δηλώνουν τις σταθερές (εξ υποθέσεως) ελαστικότητες της συνάρτησης, εκ των οποίων η κατά σειρά πρώτη είναι αρνητική, ενώ η κατά σειρά δεύτερη είναι θετική. Διαφορίζοντας την εξίσωση (2), λαμβάνουμε, τελικά,

$$m = \varepsilon_3 (e + p^* - p) + \varepsilon_4 y \quad (2a)$$

(iii). Τον περιορισμό του εμπορικού ελλείμματος από τις καθαρές εισροές χρηματικών κεφαλαίων («συνθήκη εξωτερικής ισορροπίας ή περιορισμός του ισοζυγίου πληρωμών»):

$$P X - P I + P C = E P^* M \quad (3)$$

όπου το I δηλώνει τις πραγματικές καθαρές πληρωμές τόκων από την ημεδαπή, και το C τις πραγματικές καθαρές εισροές χρηματικών κεφαλαίων στην ημεδαπή. Διαφορίζοντας την εξίσωση (3), λαμβάνουμε, τελικά,

$$(p + x) \theta_1 - (p + i) \theta_2 + (p + c) (1 - \theta_1 + \theta_2) = e + p^* + m \quad (3a)$$

όπου $\theta_1 \equiv (P X) / (E P^* M)$ και $\theta_2 \equiv (P I) / (E P^* M)$.

Εισάγοντας, λοιπόν, τις εξισώσεις (1a) και (2a) στην εξίσωση (3a), και λύνοντας ως προς y , προκύπτει:³

$$y = [(\varepsilon_1 \theta_1 - \varepsilon_3 - 1) (e + p^* - p) - i \theta_2 + c (1 - \theta_1 + \theta_2) + \varepsilon_2 \theta_1 y^*] / \varepsilon_4 \quad (4)$$

Αυτή η εξίσωση δηλώνει ότι ο ποσοστιαίος ρυθμός μεταβολής του ημεδαπού εισοδήματος καθορίζεται από τέσσερις παράγοντες:

Π1. Τη μεταβολή της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας ή, αλλιώς, των όρων του εμπορίου, $q = e + p^* - p$, της οποίας η συμβολή ισούται με:

$$[(\varepsilon_1 \theta_1 - \varepsilon_3 - 1) (e + p^* - p)] / \varepsilon_4$$

Έπεται, επομένως, ότι όταν οι όροι του εμπορίου αυξάνονται (ή, αλλιώς, συντελείται πραγματική υποτίμηση του ημεδαπού νομίσματος), τότε το y αυξάνεται (σταθερών όλων των άλλων) όταν, και μόνον όταν, ο όρος $(\varepsilon_1 \theta_1 - \varepsilon_3 - 1)$ είναι θετικός, συνθήκη η οποία αντιστοιχεί στη γνωστή συνθήκη Marshall-Lerner, και ταυτίζεται με αυτήν

³ Στον πραγματικό κόσμο, τμήματα των εισαγομένων (εξαγομένων) εμπορευμάτων χρησιμοποιούνται ως μέσα παραγωγής και μισθιακά εμπορεύματα στην ημεδαπή (στην αλλοδαπή). Έτσι, η υποτίμηση, αυτή καθαυτή, επιδρά άμεσα και έμμεσα στα P και P^* , μέσω μεταβολής του κόστους παραγωγής στην ημεδαπή και στην αλλοδαπή. Σε συμφωνία με τον Thirlwall (1979), δεν ενσωματώνουμε, ρητώς, αυτές τις επιδράσεις (στο Mariolis, 2013, ενσωματώνονται οι επιδράσεις στο P).

στην περίπτωση που το εμπορικό ισοζύγιο είναι ισοσκελισμένο ($\theta_1 = 1$). Σημειώνεται δε ότι, σύμφωνα με τα ευρήματα της εμπειρικής βιβλιογραφίας, ο πραγματικός κόσμος χαρακτηρίζεται από την ισχύ, κατά κανόνα, της συνθήκης Marshall-Lerner.

Π2. Τη μεταβολή των πραγματικών καθαρών πληρωμών τόκων, της οποίας η συμβολή ισούται με: $(-i \theta_2) / \varepsilon_4$.

Π3. Τη μεταβολή των πραγματικών καθαρών εισροών χρηματικών κεφαλαίων, της οποίας η συμβολή ισούται με: $[c (1 - \theta_1 + \theta_2)] / \varepsilon_4$.

Π4. Τη μεταβολή του εισοδήματος της αλλοδαπής, της οποίας η συμβολή ισούται με: $(\varepsilon_2 \theta_1 y^*) / \varepsilon_4$.

Αν και η γενική εξίσωση (4) είναι απολύτως κατάλληλη για την ανάλυση ορισμένης συγκυρίας, δεν θα πρέπει να αναμένεται ότι ισχύει στη μακρά περίοδο: Διότι, πρώτον, μία εθνική οικονομία δεν δύναται να συντηρεί «επ' άπειρον» τη μεγέθυνσή της μέσω εξωτερικού δανεισμού, και, δεύτερον, οι ονομαστικές υποτιμήσεις ενεργοποιούν πληθωριστικές διαδικασίες, οι οποίες επαναφέρουν, μέσα σε κάποιο βάθος χρόνου, τους όρους του εμπορίου στο αρχικό επίπεδό τους. Λαμβανομένων αυτών υπόψη, η εξίσωση (4) οδηγείται σε ορισμένες απλούστερες, αλλά ιδιαιτέρως ενδιαφέρουσες και χρήσιμες για την οικονομική πολιτική, μορφές: Καταρχάς, η σταθεροποίηση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ως ποσοστό του ημεδαπού εισοδήματος, $c = y$, οδηγεί στη μορφή

$$y = [(\varepsilon_1 \theta_1 - \varepsilon_3 - 1) (e + p^* - p) - i \theta_2 + \varepsilon_2 \theta_1 y^*] / [\varepsilon_4 - (1 - \theta_1 + \theta_2)] \quad (4\alpha)$$

Και εάν, περαιτέρω, μηδενιστεί η μεταβολή των όρων του εμπορίου, οπότε $x = \varepsilon_2 y^*$ (βλέπε εξίσωση (1α)), τότε προκύπτει

$$y = (-i \theta_2 + \theta_1 x) / [\varepsilon_4 - (1 - \theta_1 + \theta_2)] \quad (4\beta)$$

από την οποία εύκολα συνάγεται ότι, για ρεαλιστικές τιμές των i , θ_1 και θ_2 , κύριοι προσδιοριστικοί παράγοντες του y είναι το x και το ε_4 ή, με άλλα λόγια, ότι η τιμή του y δίνεται, κατά προσέγγιση, από την εξίσωση

$$y = x / \varepsilon_4 = (\varepsilon_2 / \varepsilon_4) y^* \quad (4\gamma)$$

Η εξίσωση (4γ) είναι γνωστή ως «Νόμος του Thirlwall ή Νόμος των 45 Μοιρών», και ισχύει, απολύτως, όταν $\theta_1 = 1$ και $\theta_2 = 0$ (και οι όροι του εμπορίου είναι αμετάβλητοι).⁴

⁴ Πολλές εμπειρικές έρευνες έχουν δείξει την αξιοπιστία αυτού του νόμου στη μακρά περίοδο (βλέπε, μεταξύ άλλων, Christopoulos and Tsionas, 2003, και Bagnai, 2010, καθώς και τις εκεί παρατιθέμενες αναφορές).

Παράλληλα, το υπόδειγμα εμφανίζει πρόσθετο ενδιαφέρον όταν εφαρμόζεται στην περίπτωση μίας «νομισματικής ζώνης». Εάν υποθέσουμε, χάριν απλούστευσης του πράγματος, ότι η παραγωγή πραγματοποιείται μόνον μέσω άμεσης ομοιογενούς εργασίας και ότι τα ίδια κεφάλαια των επιχειρήσεων είναι μηδενικά (ή, εναλλακτικά, ότι το ποσοστό κέρδους των επιχειρήσεων ισούται με το επιτόκιο δανεισμού τους), τότε μπορούμε να γράψουμε:

$$P = (W / \Pi) (1 + R), P^* = (W^* / \Pi^*) (1 + R^*) \quad (5)$$

όπου το W δηλώνει το χρηματικό ωρομίσθιο, το Π την παραγωγικότητα της εργασίας, και το R το ονομαστικό επιτόκιο στην ημεδαπή οικονομία (αντιστοίχως για την αλλοδαπή). Από τις εξισώσεις (5), τον ορισμό του Q , και θέτοντας $T \equiv 1 + R$, προκύπτει

$$q = e + (w^* - w) + (\pi - \pi^*) + (t^* - t) \quad (6)$$

από την οποία συμπεραίνεται ότι η ημεδαπή δύναται, καταρχήν, να επηρεάζει ευνοϊκά την πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία μέσω συναλλαγματικής, εισοδηματικής ή/και νομισματικής πολιτικής (μεσο-μακροχρονίως, και μέσω διαρθρωτικών πολιτικών, οι οποίες στοχεύουν στην αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας). Όταν, ωστόσο, η ημεδαπή και η αλλοδαπή συμμετέχουν σε μία «νομισματική ζώνη», ισχύει, «εκ κατασκευής», $e = 0$ και $t^* = t$ (το επιτόκιο καθορίζεται από την υπερεθνική Κεντρική Τράπεζα). Έτσι, η εξίσωση (6) γίνεται

$$q = (w^* - w) + (\pi - \pi^*) \quad (7)$$

και, επομένως, η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία δύναται να επηρεαστεί, άμεσα, μόνον μέσω μισθολογικής πολιτικής. Εισάγοντας την εξίσωση (7) στην εξίσωση (4) και θέτοντας $\theta_1 = 1$ και $\theta_2 = 0$, λαμβάνουμε

$$y = \{(\varepsilon_1 - \varepsilon_3 - 1) [(w^* - w) + (\pi - \pi^*)] + \varepsilon_2 y^*\} / \varepsilon_4 \quad (4\delta)$$

Τέλος, η οικονομική επιστήμη δέχεται ότι, λόγω της εμφάνισης «αυξουσών αποδόσεων κλίμακας», υφίσταται ισχυρή θετική συσχέτιση ανάμεσα στον ποσοστιαίο ρυθμό μεταβολής της παραγωγικότητας της εργασίας (εξαρτημένη μεταβλητή) και στον ποσοστιαίο ρυθμό μεταβολής του εισοδήματος-προϊόντος (ανεξάρτητη μεταβλητή), συσχέτιση η οποία είναι γνωστή ως «Νόμος του Verdoorn» (βλέπε Verdoorn, 1949).⁵ Έτσι, εάν υποθέσουμε την ισχύ των γραμμικών (έστω) σχέσεων

⁵ Παραλλαγή αυτού του νόμου δηλώνει ισχυρή θετική συσχέτιση του ποσοστιαίου ρυθμού μεταβολής της παραγωγικότητας στη βιομηχανία με τον ποσοστιαίο ρυθμό μεταβολής του προϊόντος της βιομηχανίας, και είναι γνωστή ως ένας από τους τρεις «Νόμους του Kaldor». Οι άλλοι δύο είναι: (i) η ισχυρή θετική συσχέτιση ανάμεσα στον ποσοστιαίο ρυθμό μεταβολής του εθνικού προϊόντος και στον

$$\pi = \sigma + a y, \pi^* = \sigma^* + a^* y^* \quad (8)$$

όπου το σ δηλώνει τον αυτόνομο ποσοστιαίο ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας, και το a τον λεγόμενο «συντελεστή Verdoorn», τότε η εξίσωση (4δ) γίνεται

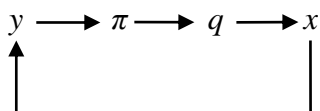
$$y = [ZH + (\varepsilon_2 - Z a^*) y^*] / (\varepsilon_4 - Z a) \quad (9)$$

όπου $Z \equiv \varepsilon_1 - \varepsilon_3 - 1$ και $H \equiv (w^* - w) + (\sigma - \sigma^*)$. Ο δυναμικός μηχανισμός που βρίσκεται «πίσω» από την στατική εξίσωση (9) είναι ο εξής: Όταν μία οικονομία έχει συγκριτικό πλεονέκτημα στην παραγωγή εμπορευμάτων με σχετικά υψηλή εισοδηματική ελαστικότητα ζήτησης, ο ποσοστιαίος ρυθμός μεταβολής του εισοδήματός της υπερβαίνει αυτόν της αλλοδαπής. Λόγω του «Νόμου του Verdoorn», η παραγωγικότητά της αυξάνεται με υψηλότερο ρυθμό, και αυτό οδηγεί σε αύξηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της. Έτσι, αυξάνονται οι εξαγωγές της, οι οποίες οδηγούν σε περαιτέρω αύξηση του εισοδήματός της (μέσω του μηχανισμού της ενεργού ζήτησεως)⁶ και, επομένως, ο «κύκλος» τείνει να αναπαραχθεί σε υψηλότερη κλίμακα (αναλυτικά και αλγεβρικά, βλέπε Dixon and Thirlwall, 1975, pp. 206-208). Πρόκειται για έναν μηχανισμό «κυκλικής και σωρευτικής αιτιότητας» ή, αλλιώς, «θετικής ανάδρασης» (βλέπε Σχήμα 1), οποίος δύναται να εξηγήσει πολλές περιπτώσεις ανισόμετρης ανάπτυξης του πραγματικού οικονομικού κόσμου. Εάν δε η «υστερούσα» οικονομία επιχειρεί να σταθεροποιεί τη θέση της μέσω μειώσεων του μισθού (βλέπε την παράμετρο H στην εξίσωση (9)), τότε ενεργοποιεί διαδικασία μετανάστευσης του εργατικού δυναμικού, η οποία δεν μπορεί παρά να οδηγήσει, τελικά, σε εξουδετέρωση του εργαλείου της μισθολογικής πολιτικής και, λαμβανομένων υπόψη των θεωρημάτων της Θεωρίας του Διεθνούς Εμπορίου, σε επιβίωση εκείνων μόνον των κλάδων παραγωγής, οι οποίοι εμφανίζουν την απολύτως υψηλότερη παραγωγικότητα («Νόμος του Απολύτου Πλεονεκτήματος»).

ποσοστιαίο ρυθμό μεταβολής του προϊόντος της βιομηχανίας, και (ii) η ισχυρή θετική συσχέτιση ανάμεσα στον ποσοστιαίο ρυθμό της παραγωγικότητας της εργασίας στους μη βιομηχανικούς τομείς και στον ποσοστιαίο ρυθμό μεταβολής του προϊόντος της βιομηχανίας. Έλεγχοι των «Νόμων του Kaldor», για την ελληνική οικονομία (1960-2007), αναπτύσσονται στα άρθρα Drakopoulos and Theodosiou (1991), Paschaloudis and Alexiadis (2001), Apergis and Zikos (2003) και Katrakilidis *et al.* (2013). Τα ευρήματα συγκλίνουν στην ισχύ (ή, έστω, στη μη απόρριψη της ισχύος) αυτών των νόμων (γεγονός που επαναλαμβάνεται και σε άλλες εμπειρικές έρευνες, για διάφορες εθνικές οικονομίες και χρονικές περιόδους).

⁶ Για κάθε ανοικτή οικονομία ισχύει: $S = In + (X - M)$, όπου S είναι οι αποταμιεύσεις, και In οι επενδύσεις. Θέτοντας, ως συνήθως, $S = s Y$, $In = k Y$ και $M = \mu Y$, λαμβάνουμε $Y = \chi X$, όπου $\chi \equiv 1 / (s - k + m)$

είναι ο «υπερ-πολλαπλασιαστής του Hicks».

Σχήμα 1. Ο μηχανισμός «κυκλικής και σωρευτικής αιτιότητας»

3. Συμπεράσματα

Από την προηγηθείσα ανάλυση εξάγονται τα ακόλουθα συμπεράσματα:

(i). Η υποτίμηση του ημεδαπού νομίσματος δύναται να επηρεάσει θετικά το προϊόν της ημεδαπής οικονομίας, επιδρώντας ευθέως στους όρους του εμπορίου. Αυτή η επίδραση έχει το χαρακτήρα ενός «σοκ» και δεν μπορεί να είναι μακράς διάρκειας, εκτός εάν το νόμισμα υποτιμάται συνεχώς (πράγμα ανεπιθύμητο) ή προκαλέσει μεταβολές στις δομικές παραμέτρους και συναρτήσεις του οικονομικού συστήματος, μέσω διαδικασιών υποκατάστασης στην παραγωγή και στην κατανάλωση.

(ii). Η εξωτερική χρηματοδότηση των ελλειμμάτων, αν και μπορεί να συντηρεί για κάποιο διάστημα έναν ορισμένο ρυθμό μεγέθυνσης, έχει όριο, διότι έρχεται αντιμέτωπη, τελικά, με τη διόγκωση του εξωτερικού χρέους. Κατά συνέπεια, ο μακροχρόνιος ρυθμός μεγέθυνσης της ημεδαπής οικονομίας, ως προς αυτόν του υπολοίπου κόσμου, περιορίζεται από το λόγο της εισοδηματικής ελαστικότητας ζήτησης των εξαγωγών της προς την εισοδηματική ελαστικότητα ζήτησης των εισαγωγών της. Ως εκ τούτου, οι εθνικές αρχές οικονομικής πολιτικής οφείλουν να επεξεργάζονται και να εφαρμόζουν *διαρθρωτικές* πολιτικές, οι οποίες στοχεύουν στην αύξηση της εισοδηματικής ελαστικότητας ζήτησης των εξαγωγών ή/και στη μείωση της εισοδηματικής ελαστικότητας ζήτησης των εισαγωγών.

(iii). Οι εθνικές οικονομίες που συμμετέχουν στη Ζώνη του Ευρώ δεν δύνανται να επηρεάζουν το ρυθμό μεγέθυσής τους μέσω συναλλαγματικής, νομισματικής και εμπορικής πολιτικής, και, επομένως, τους απομένει μόνον η μισθολογική και η διαρθρωτική πολιτική. Αυτό συνεπάγεται, καταρχάς, ότι, σε κάθε επιμέρους χώρα, οι μισθοί πρέπει να συμβαδίζουν με την παραγωγικότητα της εργασίας, πράγμα που αποδεικνύει ότι οι διακηρύξεις περί «Ευρώπης των εργαζομένων (ή των λαών)» είναι ανυπόστατες, εφόσον η Ζώνη του Ευρώ αποτελείται από χώρες με πολύ διαφορετικές παραγωγικότητες (ιδίως όσον στη σχέση «Βορρά-Νότου»). Συνεπάγεται, περαιτέρω, ότι τα κόστη, αφενός, βελτίωσης της θέσης κάθε επιμέρους εθνικής οικονομίας και, αφετέρου, διατήρησης της όποιας συνοχής της Ζώνης του Ευρώ οφείλουν,

αντικειμενικά, να καταβάλλονται από την κάθε επιμέρους εθνική εργατική τάξη και από την ευρωπαϊκή εργατική τάξη, αντιστοίχως. Τέλος, επειδή ο ποσοστιαίος ρυθμός μεγέθυνσης της συνολικής εθνικής παραγωγικότητας καθορίζεται σε σημαντικό βαθμό από το ρυθμό μεγέθυνσης του βιομηχανικού τομέα («Νόμοι του Kaldor»), έπεται ότι οι χώρες του «Νότου», οι οποίες είναι εξειδικευμένες σε εμπορεύματα χαμηλής εισοδηματικής ελαστικότητας ζήτησης (στα λεγόμενα «παραδοσιακά ή εντάσεων φυσικών πρώτων υλών – χαμηλής/μέσης τεχνολογίας – ανειδίκευτης εργασίας» εμπορεύματα), βρίσκονται εγκλωβισμένες σε ένα φαύλο κύκλο: Άνευ εξωτερικού δανεισμού, το εισόδημά τους δύναται να αυξηθεί μόνον με συγκριτικά χαμηλούς ρυθμούς, πράγμα που έχει αρνητικό αντίκτυπο στην παραγωγικότητα και, άρα, στη διεθνή ανταγωνιστικότητά τους, και αυτό, με τη σειρά του, τις ωθεί εκ νέου στο ήδη διαμορφωμένο πρότυπο διεθνούς εξειδίκευσης.

(iv). Η επεξεργασία των δεδομένων της ελληνικής οικονομίας, δείχνει τα ακόλουθα:

(α). Για να αρχίζει να μειώνεται η ανεργία πρέπει το ΑΕΠ να αρχίζει να αυξάνεται με ρυθμό πάνω από 2%. Έτσι, για να σημειωθεί μία συμπίεση της ανεργίας στο π.χ. 10% μέσα σε 5 έτη, απαιτείται αύξηση του ΑΕΠ με μέσο ετήσιο ρυθμό 5.4% (αναλυτικά, βλέπε Μαριόλης, 2013α).

(β). Ο τομέας διεθνώς εμπορεύσιμων εμπορευμάτων είναι σχετικά μικρός, η δε συρρίκνωσή του ανάγεται στη συμμετοχή της χώρας στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Αυτή η συμμετοχή συμβαδίζει με τη συνεχή μείωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας, μείωση η οποία δεν συνέβαλε μόνον στη δημιουργία εξωτερικών ελλειμμάτων αλλά και δημοσίων ελλειμμάτων (αναλυτικά, βλέπε Μαριόλης και Παπουλής, 2010).

(γ). Μετά την είσοδο στο ευρώ, η καθαρή εθνική αποταμίευση είναι συστηματικά αρνητική. Παράλληλα, ο αθροιστικός καθαρός εξωτερικός δανεισμός της περιόδου 2000-2010 ανέρχεται στο 148% των αθροιστικών καθαρών επενδύσεων (βλέπε Μαριόλης, 2012).

(δ). Ο λόγος της εισοδηματικής ελαστικότητας ζήτησης των εξαγωγών προς την εισοδηματική ελαστικότητα ζήτησης των εισαγωγών φαίνεται να είναι αρκετά μικρότερος του 0.64 ($\varepsilon_2 = 1.16$, $\varepsilon_4 = 1.80$, όπου το κατά σειρά πρώτο μέγεθος έχει εκτιμηθεί, από την ΤτΕ, για το προϊόν του *τουριστικού* τομέα), πράγμα που

συνεπάγεται ότι, εάν ο υπόλοιπος κόσμος αναπτύσσεται, για παράδειγμα, με ρυθμό 3%, ο μακροχρόνιος ημεδαπός ρυθμός δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερος του 1.93%.⁷

(ε). Ο «πολλαπλασιαστής αυτονόμων δαπανών» είναι της τάξης του 1.71 και, επομένως, η «μνημονιακή» δημοσιονομική πολιτική συνεπάγεται, αυτή καθαυτή, την αθροιστική-μακροχρόνια μείωση του Α.Εγχ.Π. κατά 29%.⁸

Σε συνδυασμό με τα πορίσματα του υποδείγματος του Thirlwall, αυτά τα δεδομένα δηλώνουν, μονοσήμαντα κατά την άποψή μου, ότι οι ελληνικές αρχές οικονομικής πολιτικής οφείλουν να ανακτήσουν όσο το δυνατόν περισσότερους μοχλούς οικονομικής πολιτικής. Η ανάκτηση συνεπάγεται την έξοδο από τη Ζώνη του Ευρώ, την υποτίμηση του νομίσματος, με στόχο την αύξηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας, τη μετέπειτα σταθεροποίηση της ισοτιμίας (και) μέσω επιβολής περιορισμών στις κινήσεις των διεθνών χρηματικών κεφαλαίων, και, τέλος, την ανάπτυξη του τομέα παραγωγής μέσω παραγωγής έναντι των τομέων παραγωγής μέσω κατανάλωσης και υπηρεσιών, δηλαδή μία αναδιάρθρωση της εθνικής παραγωγής, η οποία, αφενός, μεταβάλλει προς το καλύτερο την υφιστάμενη, δυσμενή σχέση των εισοδηματικών ελαστικοτήτων ζήτησης και, αφετέρου, συμβάλλει στην αύξηση της συνολικής παραγωγικότητας και, έτσι, οδηγεί την ελληνική οικονομία σε τροχιά βιώσιμης ανάπτυξης.⁹

Η οικονομική επιστήμη δεν έχει ποτέ υποστηρίξει ότι το εθνικό νόμισμα είναι το «παν» ή, έστω, ο βασικότερος μοχλός της αναπτυξιακής διαδικασίας. Όταν, όμως, η εξουδετέρωση αυτού του μοχλού συνοδεύεται, εκ των πραγμάτων, από την

⁷ Σύμφωνα με τη διαθέσιμη εμπειρική βιβλιογραφία, ο «συντελεστής Verdoorn» είναι μικρότερος του 1, ενώ η συνήθης, για ανεπτυγμένες οικονομίες, τιμή του βρίσκεται περί το 0.50 (για αναπτυσσόμενες οικονομίες η τιμή του μπορεί να είναι αισθητά μεγαλύτερη, διότι οι «αύξουσες αποδόσεις κλίμακας» είναι, κατά κανόνα, πιο έντονες στα πρώτα στάδια ανάπτυξης ενός συστήματος). Επίσης, σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΔΝΤ και της ΤτΕ, η παράμετρος Z (βλέπε εξίσωση (9)) είναι της τάξης του 0.50 με 0.63 για την Ελλάδα. Έτσι, εάν στην εξίσωση (9) θέσουμε, παραδειγματικά, $H = 0$ (υποθέτοντας ότι οι μεταβολές των μισθών συμβαδίζουν πλήρως με τις μεταβολές των αυτονόμων παραγωγικότητων) και $a = a^* = 0.50$, τότε ο μακροχρόνιος ποσοστιαίος ρυθμός μεγέθυνσης της ελληνικής οικονομίας βρίσκεται στο 0.57 με 0.59 του αλλοδαπού ποσοστιαίου ρυθμού μεγέθυνσης. Τέλος, εύκολα αποδεικνύεται ότι, όταν $H = 0$, η κατεύθυνση της επίδρασης μίας αύξησης του Z στο λόγο y / y^* καθορίζεται από το πρόσημο του μεγέθους: $e_2 a - e_4 a^*$.

⁸ Υποστηρίχθηκε, κατά πρώτον, στο Μαριόλης (2011) και δεν διαγεύσθηκε από τις εξελίξεις, δεδομένου ότι η παρατηρούμενη μείωση είναι, έως και το έτος 2012, της τάξης του 20%.

⁹ Για την εμβάθυνση του όλου επιχειρήματος και την εκτίμηση ορισμένων εκ των βραχυχρόνιων επιπτώσεων της εξόδου από τη Ζώνη του Ευρώ, υπό την υπόθεση ότι το μέγεθος P^* μένει αμετάβλητο, βλέπε Katsinos and Mariolis (2012), Μαριόλης (2013α, β), και Mariolis (2013). Σύμφωνα, ωστόσο, με θεωρητικά επιχειρήματα και εμπειρικά ευρήματα που εκτίθενται στην ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα μελέτη των Adam and Moutos (2013), η – ευνοϊκή για την εκτός-ευρώ ελληνική οικονομία – περίπτωση μείωσης του P^* δεν δύναται να αποκλειστεί *a priori*.

εξουδετέρωση όλων των μοχλών οικονομικής πολιτικής (πλην αυτού της συστηματικής συμπίεσης των μισθών), όταν αυτή η ολική απονεύρωση έχει οδηγήσει σε ύφεση άνω του 20%, σε ανεργία άνω του 27%, σε περαιτέρω αποσάθρωση της παραγωγικής βάσης, σε εκποίηση κομβικών υποδομών και σε μετανάστευση εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού, και όταν, τέλος, δεν προτείνεται κανένας τρόπος αντιστροφής της κατάστασης, τότε δεν υπάρχει άλλη λύση εκτός από τον σχεδιασμένο απεγκλωβισμό.

Αναφορές

- Adam, A. and Moutos, T. (2013) Capital importers pay more for their imports, *Mimeo*.
- Apergis, N. and Zikos, S. (2003) The law of Verdoorn: evidence from Greek disaggregate manufacturing time series data, *The Economic and Social Review*, 34, pp. 87-104.
- Bagnai, A. (2010) Structural changes, cointegration and the empirics of Thirlwall's Law, *Applied Economics*, 42, pp. 1315-1329.
- Christopoulos, D. K. and Tsionas, E. G. (2003) A reassessment of balance of payments constrained growth: results from panel unit root and panel cointegration tests, *International Economic Journal*, 17, pp. 39-54.
- Dixon, R. and Thirlwall, A. P. (1975) A model of regional growth-rate differences on Kaldorian lines, *Oxford Economic Papers*, 27, pp. 201-214.
- Drakopoulos, S. A. and Theodosiou, I. (1991) Kaldorian approach to Greek economic growth, *Applied Economics*, 23, pp. 1683-1689.
- Katrakilidis, C., Tsaliki, P. and Tsiakis, T. (2013) The Greek economy in a Kaldorian developmental framework, *Acta Oeconomica*, 63, pp. 61-75.
- Katsinos, A. and Mariolis, T. (2012) Switch to devalued drachma and cost-push inflation: a simple input-output approach to the Greek case, *Modern Economy*, 3, pp. 164-170.
- Μαριόλης, Θ. (2011) Η οικονομική πολιτική εντός και εκτός ευρώ.
http://theo-mariolis.gr/files/gr/Publications/pop_arthra/18.pdf
- Μαριόλης, Θ. (2012) Αριστερές παραμυθίες περί κερδών-μεγέθυνσης και η περίπτωση της ελληνικής οικονομίας.
http://theo-mariolis.gr/files/gr/Publications/pop_arthra/32.pdf
- Μαριόλης, Θ. (2013α) Δυναμική της ανεργίας, χρηματοδότηση του εξωτερικού τομέα και αναδιάρθρωση της ελληνικής οικονομίας, στο: Μέτωπο Αλληλεγγύης και Ανατροπής (Επιμ.), *Ευρώ ή Δραχμή. Σχέδιο Β*, Αθήνα, Κοροντζής.
- Μαριόλης, Θ. (2013β) Η ελληνική οικονομία και το νέο σημείο διακλάδωσης του ευρωπαϊκού συστήματος.
http://www.theo-mariolis.gr/files/gr/Publications/pop_arthra/Simeio_Diakladosis.pdf
- Μαριόλης, Θ. και Παπουλής, Κ. (2010) «Δίδυμα ελλείμματα» και διεθνής ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, στο: Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας (2011) *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα*, Επιμέλεια: Α. Βλάχου, Ν. Θεοχαράκης και Δ. Μυλωνάκης, Αθήνα, Gutenberg.
- Mariolis, T. (2013) Currency devaluation, external finance and economic growth: a note on the Greek case, *Social Cohesion and Development* (forthcoming).
http://mpra.ub.uni-muenchen.de/45257/1/MPRA_paper_45257.pdf
- McCombie, J. S. L. and Thirlwall, A. P. (1999) Growth in an international context. A Post Keynesian view, in: J. Deprez, J. and J. T. Harvey (Eds) (1999) *Foundations of International Economics. Post Keynesian Perspectives*, London, Routledge.

- Paschaloudis, D. and Alexiadis, S. (2001) Kaldorian approach to the economic growth of Greek regions, *Seoul Journal of Economics*, 14, pp. 449-470.
- Thirlwall, A. P. (1979) The balance of payments constraint as an explanation of international growth rate differences, *Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review*, 32, pp. 45-53.
- Thirlwall, A. P. (2011) Balance of payments constrained growth models: history and overview, *PSL Quarterly Review*, 64, pp. 307-351.
- Verdoorn, P. J. (1949) On the factors determining the growth of labor productivity, in L. Pasinetti (Ed.) (1993) *Italian Economic Papers*, Vol. II, Oxford, Oxford University Press.